

Gårdsnavn: Nedre Morthaugen ("Neære Mårt'aua") **Gnr/bnr:** 253/3
Koordinat: Ø: 625050, N: 6587376, 22 EU89-UTM Sone 32
Synbarhet: Fullt ut synlig/gjenfinnbar i terrenget

Foto: Erling Skivdal 09.09.2010

Kulturminneregistrering

KMtype: Småbruk, ,
Tilstand: Intakt
Verneverdi:
Vern: ,

Beskrivelse:

Beskrivelse: Morthaugen var i sin tid husmannsplass under Gryte i Varteig, og omfattet det som senere ble Nedre Morthaugen, Øvre Morthaugen og Morthaugbråten. Boplassen Morthaugen nevnes første gang i 1639, og bosettingen den gang var trolig på det som i dag er Nedre Morthaugen. Øvre Morthaugen ble fradelt på slutten av 1700-tallet, Morthaugbråten ytterligere noe senere.

Nedre Morthaugen ble selveiende i 1763.

Lok. nr. 1053489 forts:

De første husmennene

Ole Trulsen (1636-1739) er den første husmannen på Morthaugen som man kjenner navnet på, men faren er trolig den som slo seg ned på stedet og ryddet plassen (kilde: Olav Spydevolds "Varteig – en liten bygds historie").

Etter Ole følger ytterligere to slektsledd som husmannsfolk på Morthaugen – først Oles sønn Truls Olsen (1666-1766) og deretter sønnesønnen Mathis Trulsen (1711-1794).

Med Mathis dør imidlertid denne slekta ut på Morthaugen.

Blir selveierbruk

Mathis var siste husmannen på Morthaugen. Senere flyttet for øvrig han til Nordre Furuholmen.

Even Jørgensen (1722-1789) kjøpte i 1763 Nedre Morthaugen av Peder Enersen, bonden på Gryte. Ifølge Olav Spydevolds "Varteig – en liten bygds historie" (1956), betalte Even 170 daler for bruket, en temmelig høy pris i den tid.

Even var gift med Guri Syversdatter (1728-1802) og hadde barna Syver, Ole, Jørgen, Berthe, Barbro, Anne og Kirsti. De tre brødrene markerte seg for sin tid – Syver som klokker og skoleholder i Varteig, Ole som skoleholder på Rolvsøy og Jørgen som klokker på Idd.

Sjul Klokker

Syver – eller Sjul Klokker, som han ble hetende på bygda – var født i 1745. Han overtok Nedre Morthaugen etter sine foreldre.

Han tør nok ha vært en fargerik person. Olav Spydevold forteller i sin bygdebok at Sjul på vei til kirken en høytidsdag hadde vært innom på flere plasser. Som skikken var, ble han traktert av høytidsbrennevinet, og derfor var han god på en snurr da han ankom kirken.

Som klokker skulle han være forsanger under salmesangen, men her gikk det i surr for Sjul, og han stemte i: "Husk opp i ring – Ola gutten min, sving deg omkring, sukkerungen min". Lenger kom han ikke, for da ble han stoppet av presten.

Sjuls hang til det sterke gjorde at det nok kom på tale å fjerne ham som klokker. Da kong Kristian Fredrik oppholdt seg i soldatleiren ved Rakkestad kirke i 1814, tok Sjul turen i kongelig ærend for å be om "å få bli det han var".

"Hva er det du er", ville kongen vite. "Jeg er klokker i Varteig", svarte Sjul. "Ja, så får du være klokker i Varteig, da", svarte kongen, og slik ble det.

Sjul fra Morthaugen sto i funksjonen som både klokker og skoleholder fram til han døde 80 år gammel.

Sønnene fulgte

Nå er det vel neppe trolig at den fargerike Sjul selv klarte å utføre sine plikter på sine gamle dager, for sønnen Hans vikarierte i lange perioder for faren. Han skal etter den tid ha vært en dyktig lærer, og de flinkeste skolebarna lærte han også å skrive, noe han selv var en mester i.

Også en annen sønn etter Sjul, Lars, var skoleholder i Varteig. Begge brødrene døde unge.

I ekteskap med Anne Hansdatter Heden (1749-1819) hadde også Sjul to døtre – Johanne og Erika.

Det ble Johanne og mannen Søren Tostensen (født på Ostorp i Rakkestad i 1784) som ble de neste brukerne på Nedre Morthaugen. Når Søren dør i 1839, 55 år gammel, overtar etter hvert sønnen Andreas. Det var for øvrig i Søren Tostensens tid at Morthaugbråten ble skilt ut fra gården.

Andreas og Christen

Andreas Sørensen (1815-1875) var gift tre ganger. Først i 1837 med Helene Eriksdatter fra Eidsberg, så i 1852 med Ingeborg Hansdatter Gundelsby og til sist i 1857 med Berthe Andersdatter Rognerud.

I 1865 bor Berthe og Andreas på Nedre Morthaugen med barna Hans, Anne Sofie, Hellene, Inger Maria og Johan.

Lok. nr. 1053489 forts:

Når Andreas dør ti år senere, er det Anne Sofie og ektemannen Christen Johannessen som overtar.

Christen var født på Halvorsrød i Tune i 1833. Faren Johannes var fra Jelsnes, moren Anne fra Ørka. Anne og Johannes med barna hadde bodd en tid på Brennås før de etablerte seg på Køya under Kongsrud.

Når Christen gifter seg med Anne Sofie 4. april 1873, var han enkemann. Han hadde først vært gift med Gurine Kristiansdatter (1834-1870), og de fikk barna Ole Christian, Georg og Juline. Gurine og Christen hadde bodd på Sagdalen før de ble husmenn på Køya.

Som nygifte bosatte også Anne Sofie og Christen seg på Køya, der datteren Anne Helene blir født 20. oktober i 1873.

Straks etter flytter de imidlertid til Nedre Morthaugen, og overtar gården etter Anne Sofies foreldre. 9. mars i 1877 kommer Andreas til verden på Morthaugen.

Anne Sofie dør imidlertid allerede året etter, og Christen gifter seg tredje gang med Berthe Kristoffersdatter fra Råde. I 1900 bor Berte og Christen på Nedre Morthaugen, sammen med Andreas på 22 år.

Ole og Hanna

Det blir Christens eldste sønn, Ole Christian fra farens første ekteskap, som overtar på Nedre Morthaugen. Ole Christian var født på Køya under Kongsrud 8. januar i 1866.

10. mars i 1898 gifter han seg med Hanna Bolette Thoedorsdatter fra Frorudtangen i Skiptvet (født i 1875). Som nygifte bodde de en kortere stund på Amdal i Tune, men etablerte seg i 1900 på Nordengen i Varteig. Senere overtar de Nedre Morthaugen etter Ole Christians foreldre.

Hanna og Ole fikk i alle fall barna:

Helmine – født på Amdal i Tune 22.05.1899

Karoline – født på Nordengen 09.07.1901

Guttorm – født på Nordengen 15.02.1903

Kristian – født på Nordengen 12.12.1904

Johan – født på Nordengen 16.09.1906

Thoralf – født på Nedre Morthaugen 28.10.1910

Aagot – født på Nedre Morthaugen 06.12.1911

Johannes – født på Nedre Morthaugen 05.09.1913

Laget trehjul

Josef Glenne (født i 1935) husker godt Hanna og Ole på Nedre Morthaugen. Han ser for seg Ole på sine eldre dager, der han sitter i skjuldøra og spikker eiker til trehjul til hestekjøretøy.

Ole drev nok som hjulmaker med litt salg som en tilleggsinntekt på gården. Materialvalget i så måte var ask.

Hanna og Ola på Nedre Morthaugen hadde som regel to kuer og en hest, foruten ungdyr, gris og høner.

Når Ole Morthaugen dør 26. juni i 1948, flytter enken Hanna og datteren Helmine til nybygd hus ved Solvang i Os.

Seks generasjoner

Ole Morthaugen var sjettede generasjon på Morthaugen etter at Even Jørgensen ble selveier i 1763.

Etter Hanna og Ole ble det flere eierskifter. Sofie f. Espenes (1895-1971) og Kristian Jensen (1876-1957) eide gården kun to-tre år. De hadde barna Jens, Anne, Guttorm, Aslaug og Thor. I 1950 får de skjøte på eiendommen Tomte (gnr. 3032, bnr. 14), og flytter fra Nedre Morthaugen.

Neste eiere ble Rakel f. Handelsby (1928-1999) og Isak Lunde (1916-1994). De bodde der med sine fem barn fram til de overtok Stenkleven på slutten av 1960-tallet.

Lunde eide Nedre Morthaugen også en del år etter at han overtok foreldregården Stenkleven, men solgte i 1971 til Ulla Stanghov og Hans Petter Jahr.

Lok. nr. 1053489 forts:

Anne Grethe og Carsten Thiis kjøpte gården 25. november i 1989.

To kuer

Nedre Morthaugen er ifølge "Norske Gårdsbruk" (1987) på totalt rundt 150 dekar, hvorav omkring 100 dekar er produktiv skog. Dette ga grunnlag for et par kuer og hest fram til melkeproduksjonen opphørte.

Våningshuset på gården er fra omkring 1900, men både påbygd og betydelig restaurert. Det samme gjelder bryggerhuset, som ble bygd rundt 1920. Bygningsmassen omfatter også en velholdt låve, skjul og hønsehus.

Koordinatene er tatt midt på gårdstunet.

Nedre Morthaugen hadde gårdsnummer 23, bruksnummer 3 og 4 i gamle Varteig kommune, fram til grensereguleringen i 1992 da gården ble lagt til Rakkestad kommune og fikk gnr. 253, bnr. 3.

Tilhørende enkeltminner (0):

Litteratur